

Beheersing van ongewenste boomsoorten in het bos

— Anne Oosterbaan & Ad Olsthoorn

Bosbeheerders hebben regelmatig vragen over de beheersing van soms ongewenste boomsoorten, zoals de uitheemse Amerikaanse vogelkers en Amerikaanse eik, maar ook de inheemse gewone esdoorn. Deze soorten vormen uitlopers na afzetten en zijn daarom lastig te verwijderen. Hoe kan dit succesvol worden aangepakt? Anne Oosterbaan en Ad Olsthoorn van Alterra geven antwoord.

Regelmatig komen bij Alterra vragen van bosbeheerders over de beheersing van ongewenste boomsoorten. Bij de advisering daarover bleek ons dat het ontbrak aan een toegankelijk overzicht van kennis over de ecologie van deze soorten en over het effect van beheermaatregelen op kieming, overleving en uitlopen. Daarmee is het vrijwel onmogelijk om een adequate beheersingsstrategie op te zetten. Daardoor wordt er vaak veel energie en geld verspild. Bovendien leidt een mislukte bestrijding vaak tot een rommelig bosbeeld vanwege het massaal opnieuw uitlopen.

Om dit probleem op te lossen, hebben wij de belangrijkste ervaringen op een rij gezet met

een klankbordgroep van vertegenwoordigers uit de beheerspraktijk. Met aanvullend literatuuronderzoek heeft dit geleid tot een advies, met name gebaseerd op 'best professional judgement'. Dit artikel is een samenvatting van een recent Alterra rapport, nr 843 (zie verwijzing onder aan dit artikel, met manier van bestellen of uitprinten).

Of een soort ter plekke al dan niet gewenst is, moet de eigenaar of beheerder natuurlijk zelf bepalen. Dit hangt af van de beheersdoelstelling in dat deel van het terrein. In de praktijk wil men dan soms van de genoemde boomsoorten af. Ze zijn echter niet makkelijk weg te krijgen.

Amerikaanse vogelkers (prunus)

Na zware bestrijding in de jaren vijftig en zestig, is in de twee decennia daarna langzamerhand een beleid ontstaan van vrijwel overal tolereren van de prunus, behalve in zeer fragiele natuurlijke ecosystemen. De laatste tien jaar wordt de prunus in toenemende mate weer als problematisch ervaren, mede omdat de soort in het geïntegreerde bosbeheer weinig verjonging van gewenste boomsoorten toelaat. Op veel plaatsen zijn door het regelmatige afzetten grote wortelstelsels met veel reservevoorraad ontstaan. Vandaar dat er vraag is naar een goede beheersstrategie om daarna natuurlijke processen in het bosbeheer meer kans te kunnen bieden.

Amerikaanse eik en esdoorn

De problemen met Amerikaanse eik en esdoorn zijn incidenteel van aard. De problemen met Amerikaanse eik spelen zich vooral af op de relatief armere groeiplaatsen. Soms wordt daar voor inheemse boomsoorten gekozen, terwijl er veel Amerikaanse eik staat. Hij is daar vaak aangeplant of gezaaid in of onder grove denbossen. De problemen met esdoorn in het binnenduinrandgebied treden vooral op doordat men het duingebied open wil houden. Ook elders in het land is de esdoorn soms ongewenst, bijvoorbeeld als er teveel opslag is in een parkachtige omgeving.

Overige ongewenste soorten

Er zijn meer soorten die in het bosbeheer soms als ongewenst worden ervaren. Te denken valt aan andere boomsoorten, zoals douglas en robinia, en struiksoorten zoals krent, maar ook aan soorten als sneeuwbes en Japanse duizendknoop. Bij de bestrijding van deze lastige soorten kan de informatie over de bestrijdingswijzen in het rapport wellicht ook van nut zijn. Soorten die geen uitlopers vormen, zijn meestal eenvoudig te verwijderen in een

eenmalige actie, waarbij de kosten soms zelfs gecompenseerd worden door de opbrengsten (bijvoorbeeld douglas). Deze soorten worden niet behandeld in het rapport.

Maatregelen

Ongewenste soorten komen in verschillende vormen voor: als zaailing, struik of opgaande boom. Als zaailingen één of meerdere keren zijn afgezet of door wild zijn afgevreten, gaan ze meestal over in een struikvorm. Als boom komen ze voor als individuele exemplaren, als groep (tot enkele are) of als bezetting over grote oppervlakte.

Voor de bestrijding/beheersing worden in de praktijk allerlei maatregelen uitgevoerd. Deze zijn echter niet altijd effectief. Aan de hand van praktijkervaringen hebben wij een lijst opgesteld van veelgebruikte maatregelen, waarvan we ingeschat hebben in hoeverre zij kunnen bijdragen aan de beheersing van de ongewenste boomsoorten. We hebben gekeken naar de

effectiviteit van de verschillende methoden en dan blijkt dat er in de praktijk maar weinig werkelijk bruikbaar zijn. Bij correcte uitvoering en met de noodzakelijke nazorg gaat het dan volgens ons slechts om de volgende methoden:

- Schaduwboomsoorten planten, na afzetten van de bovengrondse delen
- Oprooien van alle aanwezige individuen
- Ringen van volwassen bomen of grote struiken
- Chemische bestrijding met glyfosaat.

In het rapport schetsen wij op welke manier de beheersing het meest effectief is, rekening houdend met de eigenschappen van de soorten en de vorm en hoeveelheid waarin ze voorkomen. Alle bovenstaande maatregelen vereisen nazorg, beginnend met een regelmatige inspectie van de behandelde percelen. Vrijwel altijd zal er nog kieming van nieuwe exemplaren optreden. De zaailingen moeten uitgetrokken worden voor zij weer te groot zijn voor handmatige verwijdering. Soms is intensievere nazorg nodig, mede afhankelijk van de Ausgangssituatie. Als er plaatselijk ruime ervaringen zijn met andere methoden dan deze vier, en als die ter plekke zeer effectief zijn gebleken, zijn deze wellicht ook inzetbaar in vergelijkbare situaties. Wij raden echter aan om niet te optimistisch te zijn over de effectiviteit van ter plekke onbekende methoden.

Stappenplan

Om te komen tot een goede strategie voor de beheersing van de ongewenste soort, moet een aantal stappen worden genomen. Deze worden hierna kort besproken.

1. Doel van de bestrijding bepalen. Gebaseerd op de doelstelling in de verschillende delen van het terrein, moet de beheerder bekijken welke boomsoorten werkelijk ongewenst zijn en of een bestrijding noodzakelijk is. Een bestrijding is alleen noodzakelijk als de aan-

wezigheid van de boomsoorten de gewenste functie-uitoefening te veel verhinderen. Dit kan zijn doordat er op te grote schaal een uitheemse soort aanwezig is in een zone die is aangewezen als zone 'inheems bos'. Dit kan ook zijn indien een parkachtig landschap teveel dichtgroeit met een ongewenste boomsoort. Belangrijk is om vast te stellen over welke oppervlakte de soort geheel moet verdwijnen.

2. Terrein inventariseren. Bij de inventarisatie wordt bekeken waar de ongewenste soorten aanwezig zijn en in welke bedekking, mede gezien vanuit de plaatselijke doelstelling (de daar gewenste bosfuncties). Het rapport bevat een formulier waarop kan worden aangegeven in welke verschijningsvorm(en) de te bestrijden soorten voorkomen. Zo ontstaat een compleet beeld van de hectaren waar een bestrijding noodzakelijk is, en dus ook van de methodiek die gebruikt gaat worden.
3. Besluiten of de zonering in het terrein geschikt is. Er zijn voorbeelden van zoneringen in het terrein waarbij een gebied met vooral uitheemse boomsoorten, waaronder

Amerikaanse vogelkers en Amerikaanse eik, is aangewezen als 'zone met inheems bos'. Dit zou een totale bosvorming kunnen betekenen met veel ecologische en recreatieve verstoring en hoge kosten. In vele gevallen zijn er andere delen van het terrein waar minder uitheemse boomsoorten aanwezig zijn. Er moet dus in de besluitvorming een stap worden ingebouwd om te overwegen of de locatie van de zone inheems bos passend is bij de terreinomstandigheden. Als een wijziging van de 'zone met inheems bos' mogelijk is, is dit aan te bevelen. Zie stap 4.

4. Eventueel zonering aanpassen. Als uit stap 3 gebleken is dat een andere functie-indeling van het gebied mogelijk is, moet daarvoor waarschijnlijk de beheersvisie of het beheersplan worden gewijzigd. Daarvoor moet meestal met een aantal partijen worden overlegd. Dit is ook sterk afhankelijk van de eigendomsvorm en wordt hier verder niet behandeld. Dan zijn wellicht de andere stappen uit dit schema niet meer van belang, omdat hiermee verwijdering van uitheemse boomsoorten niet meer nodig is. De uitheemse boomsoorten krijgen een plaats in het normale bosbeheer, waarbij de Amerikaanse eik en esdoorn een zeer waardevolle rol kunnen vervullen, zowel in het beeld, als in de opbrengsten. De Amerikaanse vogelkers kan op bepaalde plekken getolereerd worden, omdat de overlast dan als niet te hoog wordt ervaren. Soms is bestrijding nog wel nodig, maar op veel kleinere schaal.
5. Plan van aanpak maken. Alle inventarisatiegegevens zijn nodig om een goed plan van aanpak te kunnen maken. De methode van aanpak op de verschillende plekken hangt grotendeels af van de verschijningsvorm. Uiteindelijk zullen de maatregelen meestal op perceelsniveau worden vastgelegd, zeker indien het voorkomen in het gebied heel divers is. Uiteraard kan bij grote oppervlakten een fasering in de bestrijding worden aangebracht. Dit is wellicht ook nodig in verband met de flora- en faunawet, omdat in bepaalde delen met veel broedvogels geen maatregelen in het broedseizoen mogen worden uitgevoerd (zie www.bosschap.nl voor de meest recente regelgeving). In een parkachtig landschap vervalt uiteraard de aanpak met schaduwboomsoorten en is vooral oprooien een optie, als geen bestrijdingsmiddelen worden gebruikt.
6. Uitvoeringsplan maken. Per perceel wordt precies beschreven wat er dient te gebeuren. Dit plan omvat niet alleen de ingreep, maar

ook de nazorg. Controle dient minimaal een aantal jaren te worden volgehouden. Met een goede begroting kan blijken of er voldoende budget aanwezig is, eventueel kan ook om budgettaire redenen een fasering worden aangebracht.

7. Maatregelen uitvoeren. De maatregelen worden zo goed mogelijk uitgevoerd. Eigen ervaringen kunnen worden gebruikt om de maatregelen verder te optimaliseren. Vooral de zorgvuldige uitvoering van de maatregel en de timing is belangrijk voor het succes.
8. Controle en nazorg uitvoeren. Gedurende een aantal jaar zal nazorg moeten worden uitgevoerd. Daarbij moet elk jaar een controle worden uitgevoerd, ook langs aangrenzende terreinen. Uit de controle zal blijken hoeveel maatregelen nodig zijn. Bij het onvoldoende uitvoeren van controle en nazorg zal de maatregel uiteindelijk weinig effect hebben. Daarom is continuïteit in het beheer essentieel voor een goed resultaat.
9. Besluiten of correctie nodig is. Elke vijf jaar is het aan te bevelen om in een evaluatie te kijken wat de maatregelen met alle nazorg hebben opgeleverd. Dan zal blijken of de maatregel succesvol is geweest of niet. Wellicht is nog slechts een paar jaar controle en nazorg nodig om van een succesvolle bestrijding te kunnen spreken. Bij tegenvallende resultaten moet worden bekeken wat daarvan de oorzaak is en of een nieuwe ingreep zinvol is. De verwachting is dat bij zorgvuldige planning en uitvoering van de maatregelen het aantal teleurstellingen gering zal zijn.

Tot slot

Wij verwachten dat op deze wijze de bestrijding van de uitlopervormende boomsoorten succesvol is. Het is vooral belangrijk dat de beheerder vooraf goed beseft dat hij de aanpak een aantal jaren consequent moet volhouden in verband met de nodige nazorg, zelfs bij chemische bestrijding. Daarbij zijn wisselingen in het beheer een risico dat de stappen niet consequent worden gevolgd. Voor een gemeentelijk bos kan een wethouderswisseling al een risico zijn, als er geen geld meer beschikbaar wordt gesteld voor de nazorg. In dat geval claimen deze boomsoorten direct hun oude ruimte en is alle moeite voor niets geweest. ♦

Anne Oosterbaan en Ad Olsthoorn werken beiden bij Alterra.

Wij danken alle leden van de klankbordgroep: Harald van den Akker (Natuurmonumenten), Michiel Houtzagers (Gemeente Den Haag), Jan Tempel (SBB), George Borgman (Borgman Beheer), Jan Floor, Michiel Arntz (beiden Gemeente Arnhem), Rob van den Burg (Bosgroep Zuid-Nederland). Verder zijn wij dankbaar voor de suggesties voor verbeteringen van Jop de Klein (Silve), Arno Willems (Unie van Bosgroepen) en Jaap van Raffé en Martijn van Wijk (Alterra). Anjo de Jong heeft een groot deel van de kostengegevens berekend. Hartelijk dank aan Cees van den Berg voor zijn voorbereidende werk.

Het rapport: Oosterbaan, A, A.F.M. Olsthoorn & C.A. van den Berg, 2003. Beheersingsstrategieën voor Amerikaanse vogelkers, Amerikaanse eik en Gewone esdoorn. Alterra rapport 843, 66 p.

Het rapport is te bestellen door 18 euro over te maken op banknummer 36 70 54 612 ten name van Alterra Wageningen, onder vermelding van het rapportnummer 843 (het bedrag is inclusief BTW en verzendkosten). Het rapport kan ook direct via de Alterra website worden uitgeprint: www.alterra.wur.nl (zoek via publicaties en producten, via alterra rapporten, en zoek naar rapport nummer 843. Het pdf-bestand kan worden gedownload en/of uitgeprint).